

Kartografické modelování VI - analýzy terénu jaro 2015

Petr Kubíček

kubicek@geogr.muni.cz

**Laboratory on Geoinformatics and Cartography (LGC)
Institute of Geography
Masaryk University
Czech Republic**

Kartografické modelování

Topografické funkce a DMT

Zdroje DMT

- DPZ (radar, fotogrametrie, LiDAR)
- Pozemní měření (geodetická, vrstevnice z map) -> nutná interpolace
- Neexistuje jediný nejlepší interpolátor pro DMT

Cíl:

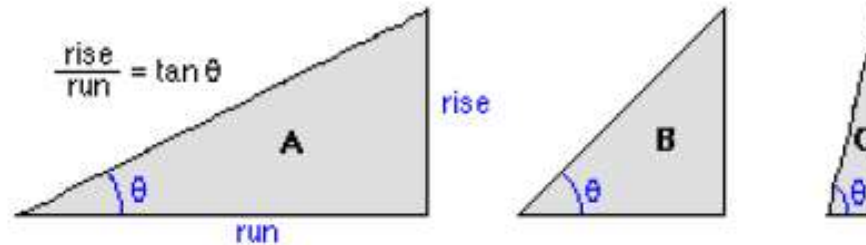
- dobrá reprezentace významných prvků (hřbety a toky)
- Hydrologicky korektní model (eliminace bezodtokých oblastí)

Sklon svahu

- Vychází z definice první parciální derivace povrchu (vektorů)
- Technicky řešeno pohybem okna 3x3 nebo 5x5 pixelů
- Mnoho metod, ale všechny na stejném principu 1. derivace

Degree of slope = θ

Percent of slope = $\frac{\text{rise}}{\text{run}} * 100$

Degree of slope =

Percent of slope =

30

58

45

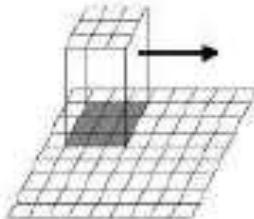
100

76

373

Comparing values for slope in degrees versus percent

Kartog

delování

Realizace výpočtu pomocí fokální funkce.

a	b	c
d	e	f
g	h	i

Surface scanning
window

Výpočet

$$[dz/dx] = ((c + 2f + i) - (a + 2d + g)) / (8 * x\_cellsize)$$

$$[dz/dy] = ((g + 2h + i) - (a + 2b + c)) / (8 * y\_cellsize)$$

Radiány a stupně – oblouková a stupňová míra

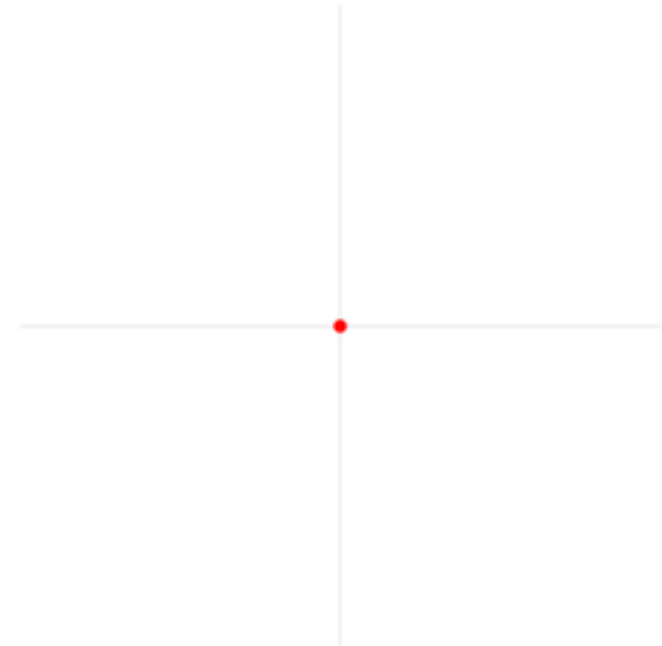
Výseč kruhu s délkou stejnou jako poloměr toho kruhu má *úhel* rovný 1 radiánu. Plný kruh odpovídá úhlu 2π radiánů

$$\alpha = \frac{a \cdot 180}{\pi}$$

$$a = \frac{\alpha \cdot \pi}{180}$$

Tedy:

Kart $1 \text{ rad} = \frac{180^\circ}{\pi} \approx 57,296^\circ \approx 57^\circ 17' 45''$

a	b	c
50	45	50
30	30	30
8	10	10

$$\begin{aligned}
 [dz/dx] &= ((c + 2f + i) - (a + 2d + g)) / (8 * x\_cellsize) \\
 &= ((50 + 60 + 10) - (50 + 60 + 8)) / (8 * 5) \\
 &= (120 - 118) / 40 \\
 &= 0.05
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 [dz/dy] &= ((g + 2h + i) - (a + 2b + c)) / (8 * y\_cellsize) \\
 &= ((8 + 20 + 10) - (50 + 90 + 50)) / (8 * 5) \\
 &= (38 - 190) / 40 \\
 &= -3.8
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 rise\_run &= \sqrt{[dz/dx]^2 + [dz/dy]^2} \\
 &= \sqrt{(0.05)^2 + (-3.8)^2} \\
 &= \sqrt{0.0025 + 14.44} \\
 &= 3.80032
 \end{aligned}$$

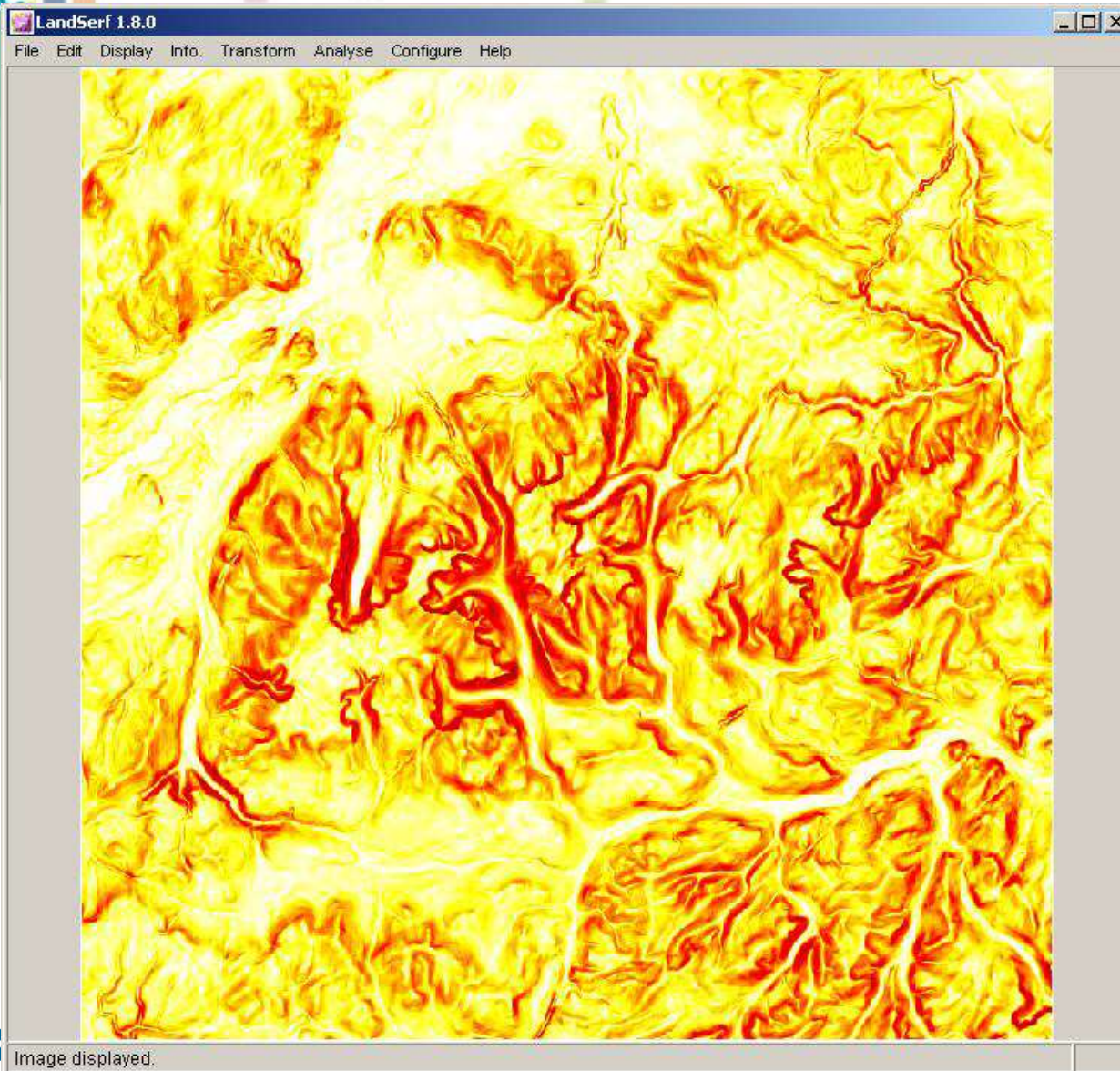
$$\begin{aligned}
 slope\_degrees &= ATAN(rise\_run) * 57.29578 \\
 &= ATAN(3.80032) * 57.29578 \\
 &= 1.31349 * 57.29578 \\
 &= 75.25762
 \end{aligned}$$

Kartografické modelování

59	56	59
71	75	70
60	63	57

Příklad

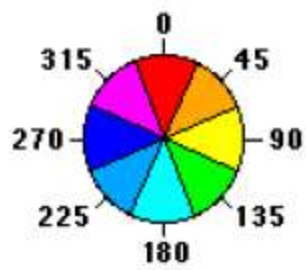
Expozice (aspect)

- Opět založeno na první derivaci ve dvou směrech x a y.
- Měřeno od severu (0°) ve stupních po směru hodinových ručiček
- Nejen pro určení orientace svahu, ale také základní algoritmus pro určení směru proudění v buňce – základ hydrologických analýz

$$\text{ASPECT} = 180 - \arctan\left(\frac{q}{p}\right) + 90 \cdot \frac{p}{|p|}$$

$$p = \frac{\partial z}{\partial x'}$$

$$q = \frac{\partial z}{\partial y}$$

Aspect directions

a	b	c
d	e	f
g	h	i

Surface window

Výpočet expozice

$$[dz/dx] = ((c + 2f + i) - (a + 2d + g)) / 8$$

$$[dz/dy] = ((g + 2h + i) - (a + 2b + c)) / 8$$

$$\mathbf{aspect} = 57.29578 * \mathbf{atan2} ([dz/dy], -[dz/dx])$$

if $aspect < 0$

$cell = 90.0 - aspect$

else if $aspect > 90.0$

$cell = 360.0 - aspect + 90.0$

else

$cell = 90.0 - aspect$

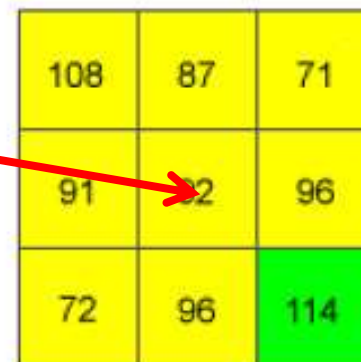
Příklad

$$\begin{aligned} [dz/dx] &= ((c + 2f + i) - (a + 2d + g)) / 8 \\ &= ((85 + 170 + 84)) - (101 + 202 + 101)) / 8 \\ &= -8.125 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} [dz/dy] &= ((g + 2h + i) - (a + 2b + c)) / 8 \\ &= ((101 + 182 + 84) - (101 + 184 + 85)) / 8 \\ &= -0.375 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} aspect &= 57.29578 * atan2 ([dz/dy], -[dz/dx]) \\ &= 57.29578 * atan2 (-0.375, 8.125) \\ &= -2.64 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} cell &= 90.0 - aspect \\ &= 90 - (-2.64) \\ &= 90 + 2.64 \\ &= 92.64 \end{aligned}$$

Aspect of elevation

- Flat (-1)
- North (0-22.5)
- Northeast (22.5-67.5)
- East (67.5-112.5)
- Southeast (112.5-157.5)
- South (157.5-202.5)
- Southwest (202.5-247.5)
- West (247.5-292.5)
- Northwest (292.5-337.5)
- North (337.5-360)

Aspect example output

Kartografické modelování

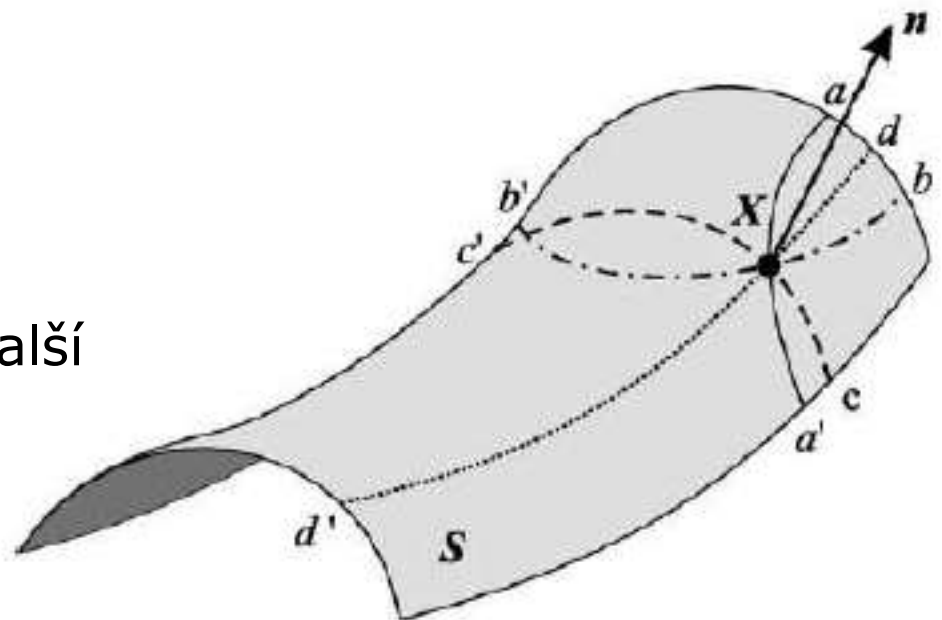
**if aspect < 0
cell = 90.0 -
aspect**

Zakřivení (Curvature)

- Založeno na **druhé derivaci** změn povrchu.
- Lze si představit např. jako křivku vzniklou průsečíkem roviny kolmé k povrchu a tohoto povrchu – záleží na směru roviny vzhledem k povrchu!!!
- Čtyři přirozené směry zakřivení:
  - a) Profil (**vertikální** zakřivení) aa'
  - b) Tangenciální (**horizontální**) bb'
  - c) Maximální cc'
  - d) Minimální dd'
- Na jejich základě definované další typy zakřivení

$$k = \frac{\frac{d^2z}{dz^2}}{\left[1 + \left(\frac{dy}{dx}\right)^2\right]^{1.5}}$$

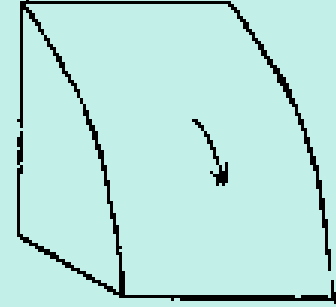
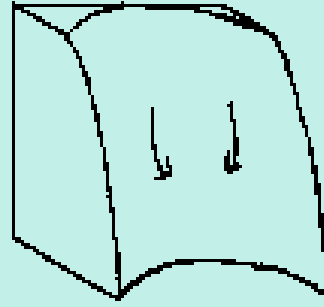
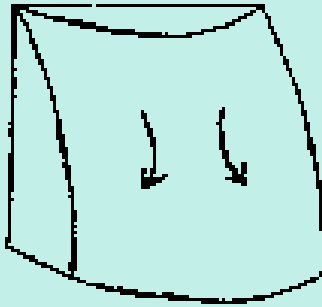

Convex

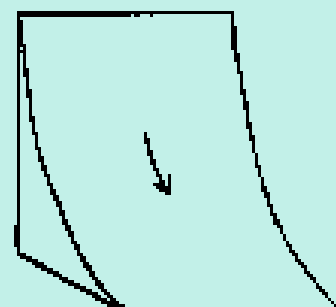
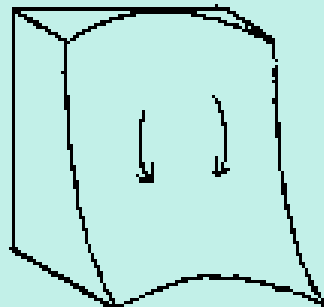
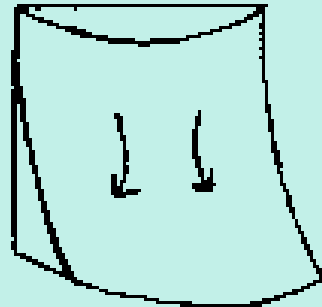
Concave

Plane

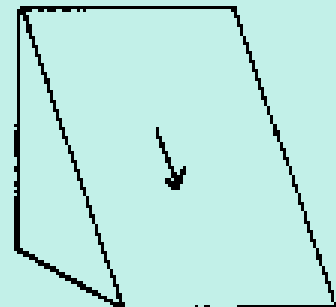
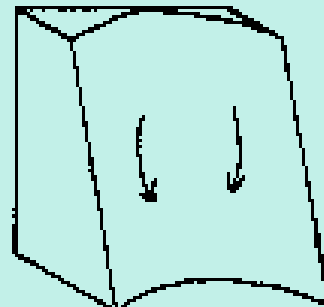
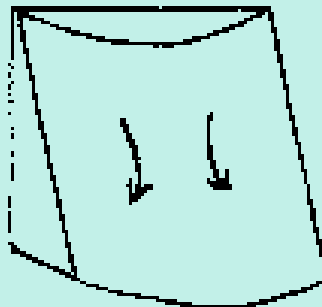
Convex

Concave

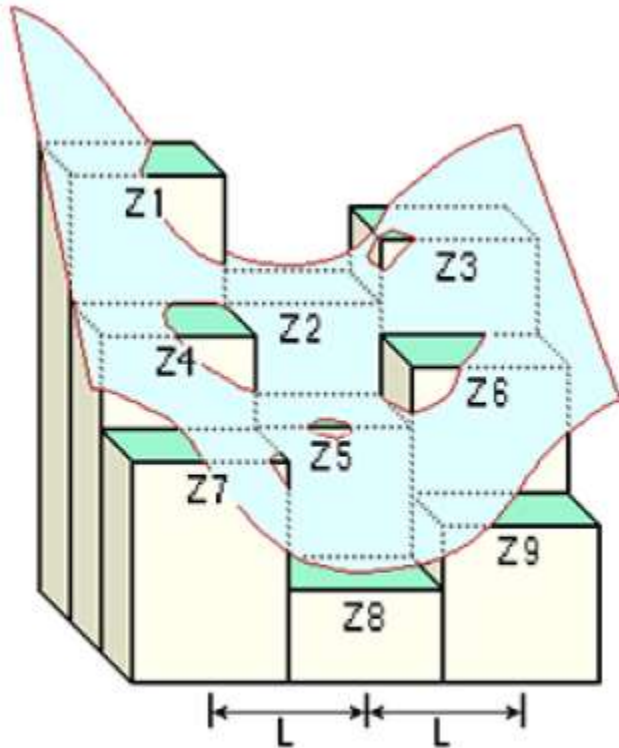
Plane

Výpočet

Polynomická rovnice pro 3x3 buňky:

$$Z = Ax^2y^2 + Bx^2y + Cxy^2 + Dx^2 + Ey^2 + Fxy + Gx + Hy + I$$

Curvature values diagram

$$\mathbf{A} = [(Z1 + Z3 + Z7 + Z9) / 4 - (Z2 + Z4 + Z6 + Z8) / 2 + Z5] / L^4$$

$$\mathbf{B} = [(Z1 + Z3 - Z7 - Z9) / 4 - (Z2 - Z8) / 2] / L^3$$

$$\mathbf{C} = [(-Z1 + Z3 - Z7 + Z9) / 4 + (Z4 - Z6) / 2] / L^3$$

$$\mathbf{D} = [(Z4 + Z6) / 2 - Z5] / L^2$$

$$\mathbf{E} = [(Z2 + Z8) / 2 - Z5] / L^2$$

$$\mathbf{F} = (-Z1 + Z3 + Z7 - Z9) / 4L^2$$

$$\mathbf{G} = (-Z4 + Z6) / 2L$$

$$\mathbf{H} = (Z2 - Z8) / 2L$$

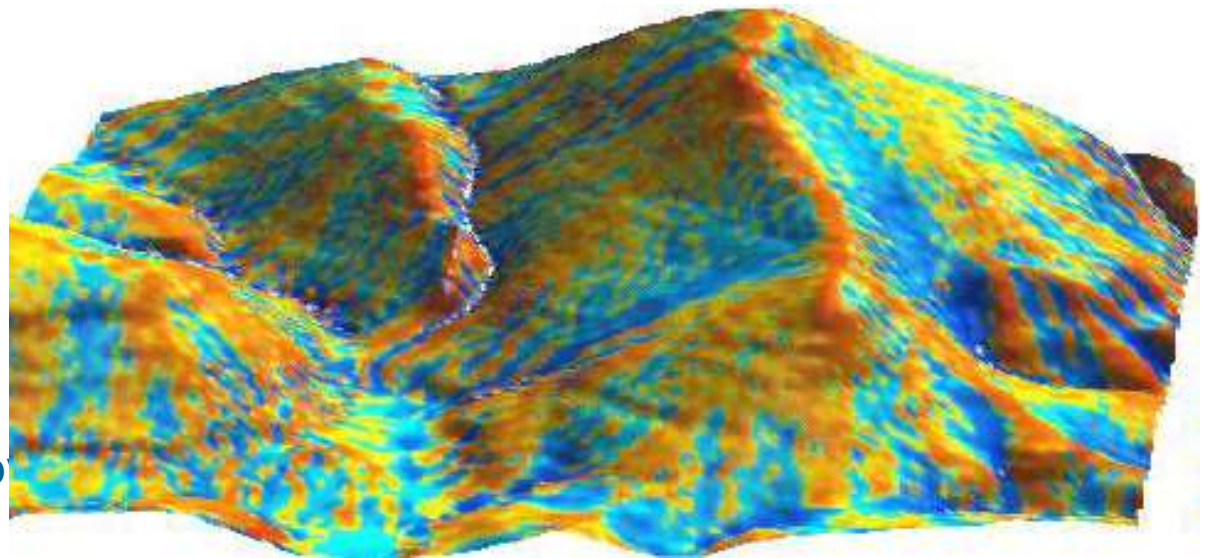
$$\mathbf{I} = Z5$$

$$\mathbf{Curvature} = -2(\mathbf{D} + \mathbf{E}) * 100$$

Zakřivení (ukázka)

- Horizontální a vertikální křivost reliéfu.
- Hodnocení??
- **+ konvexní směrem vzhůru**
- **- konkávní směrem vzhůru**
- Zásadní pro hydrologické analýzy:
  - Akumulace vody ale i substrátu – eroze
  - Přímá souvislost s vlhkostí stanoviště (vertikální zakřivení)
- Zjištění konkávních (chráněných) a konvexních (exponovaných povrchů) může být využito i v mnoha jiných oborech (např. predikce výskytu druhů, akumulace apod.)

Kartografické modelo

Osvětlení (hillshading)

Cílem je vytvořit dojem plastického (3D) modelu terénu pomocí jeho nasvícení (hillshading = shaded relief map)

Parametry světelného zdroje:

- **Azimut** (typická hodnota 315°)
- **Výška nad horizontem**, jako úhel - elevace (typická hodnota 45°)

Různé postupy výpočtu

- ArcGIS
- **Hillshade = 255.0 * ((cos(Zenith_rad) * cos(Slope_rad)) + (sin(Zenith_rad) * sin(Slope_rad) * cos(Azimuth_rad - Aspect_rad)))**
- Může být použito ale i pro jednoduchou analýzu zastínění terénu, při dané poloze slunce – předstupeň pro plnohodnotnou analýzu potenciální přímé sluneční radiace (PDSI)

Úhel osvětlení

(2) $Zenith\_deg = 90 - Altitude$

Convert to radians:

(3) $Zenith\_rad = Zenith * pi / 180.0$

Směr osvětlení

(4) $Azimuth\_math = 360.0 - Azimuth + 90$

Note that if $Azimuth\_math \geq 360.0$, then:

(5) $Azimuth\_math = Azimuth\_math - 360.0$

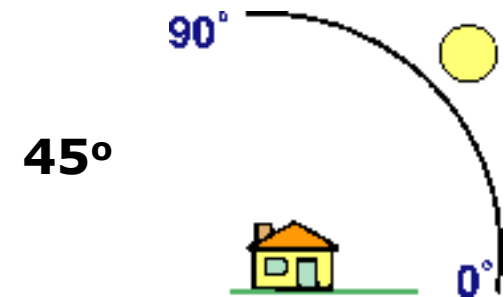
Convert to radians:

(6) $Azimuth\_rad = Azimuth\_math * pi / 180.0$

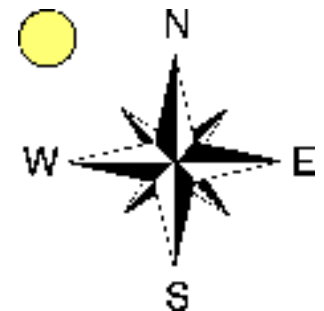
Sklon svahu

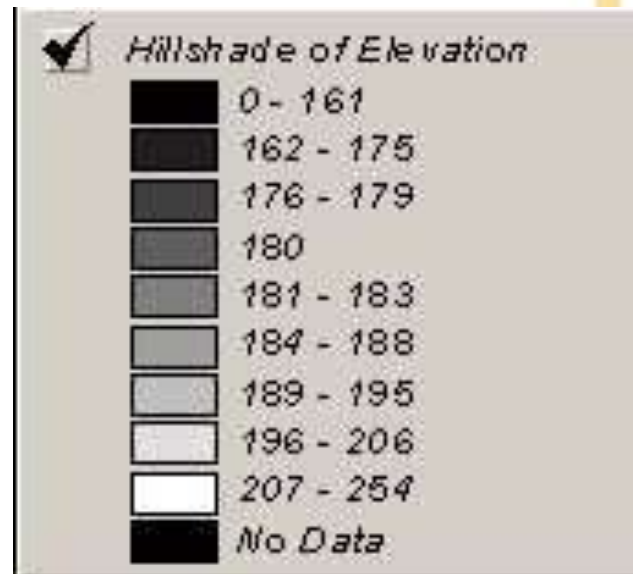
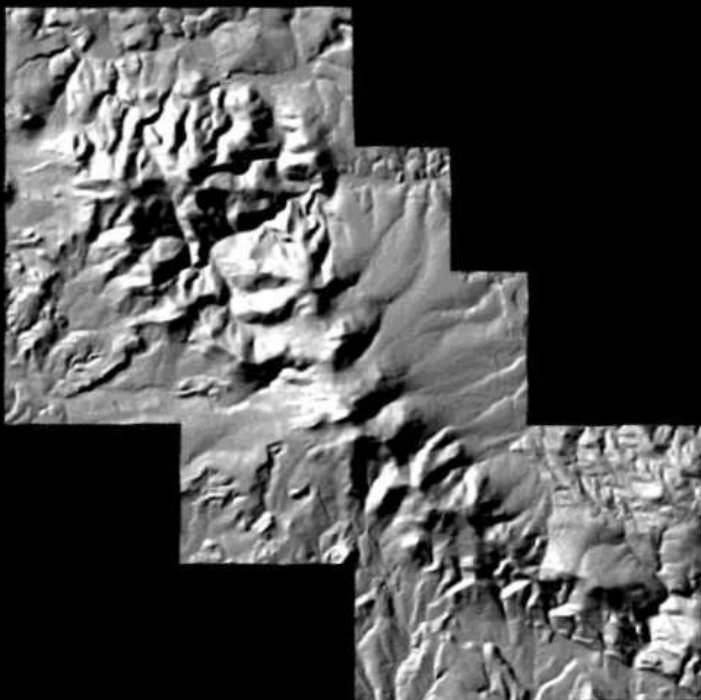
Orientace svahu

Výpočet

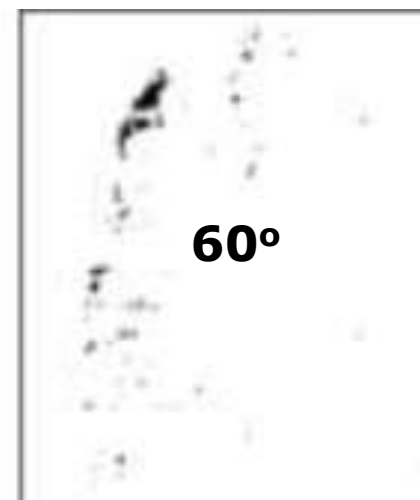
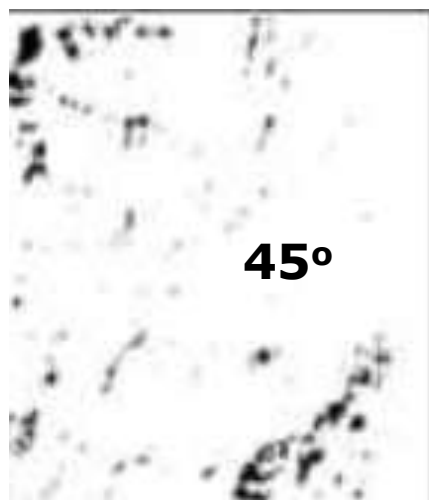

315°

Kartografické modelování

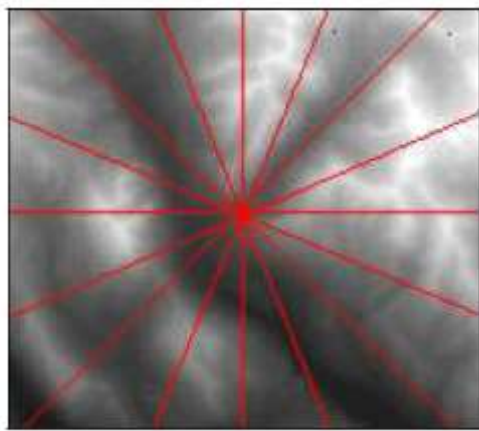

Potenciální solární radiace

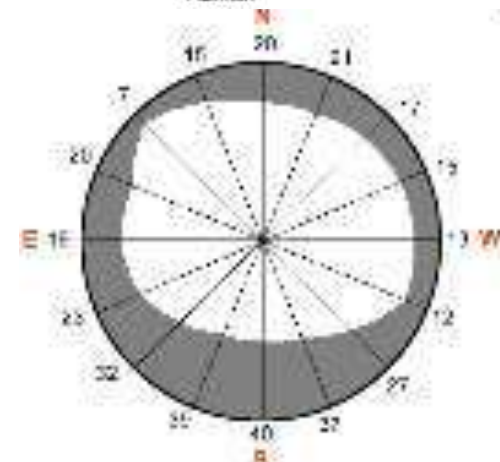
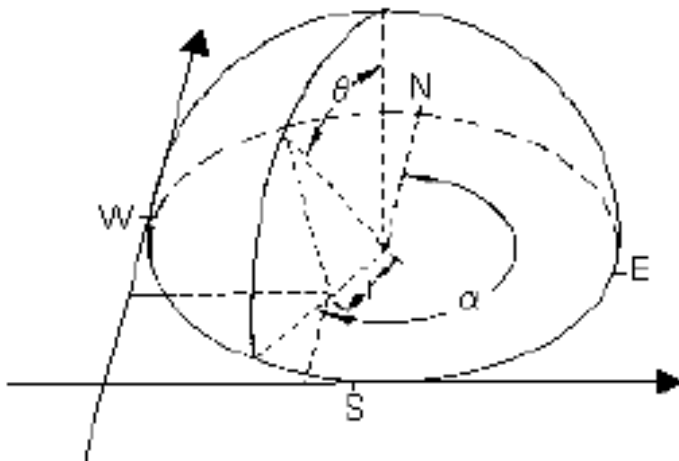
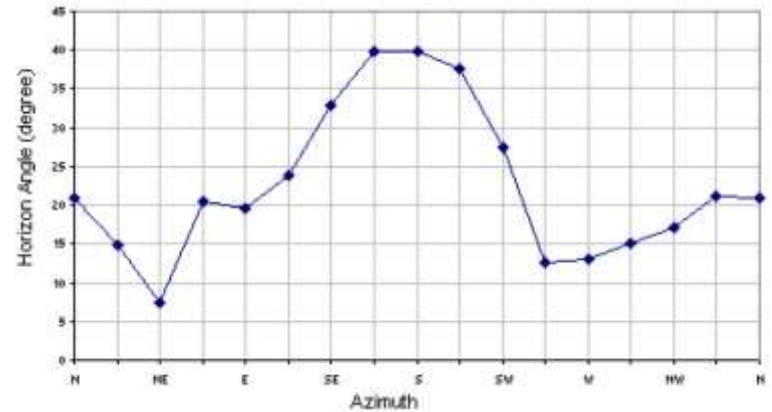
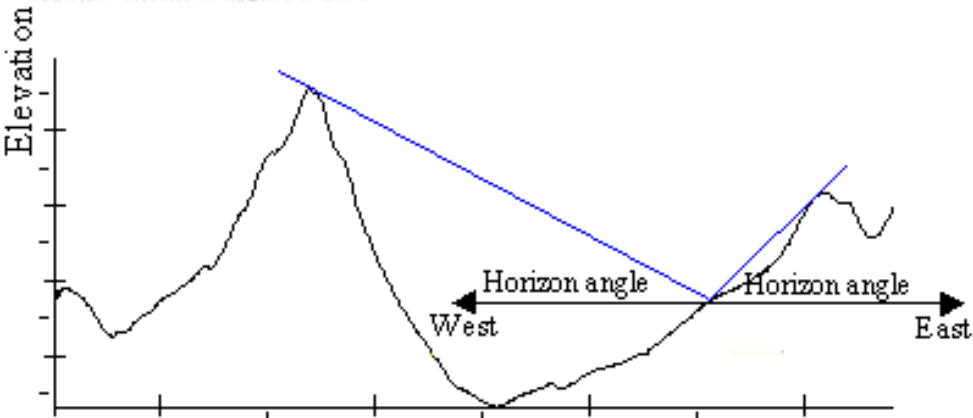
- Predikce potenciálního množství radiace dopadající na konkrétní plochu (pixel).
- Založeno na:
  - 1. Modelu zastínění plochy okolním terénem (hemispherical viewshed, skyview factor)
  - 2. Modelování trajektorie slunce pro danou zeměpisnou šířku
  - 3. Výpočet globálního záření na jednotku plochy jako součet přímé a difusní radiace

Model zastínění

horizontální úhly ->
interpolace pro všechny
směry -> převod úhlů na
hemisférické souř. ->
viewshed

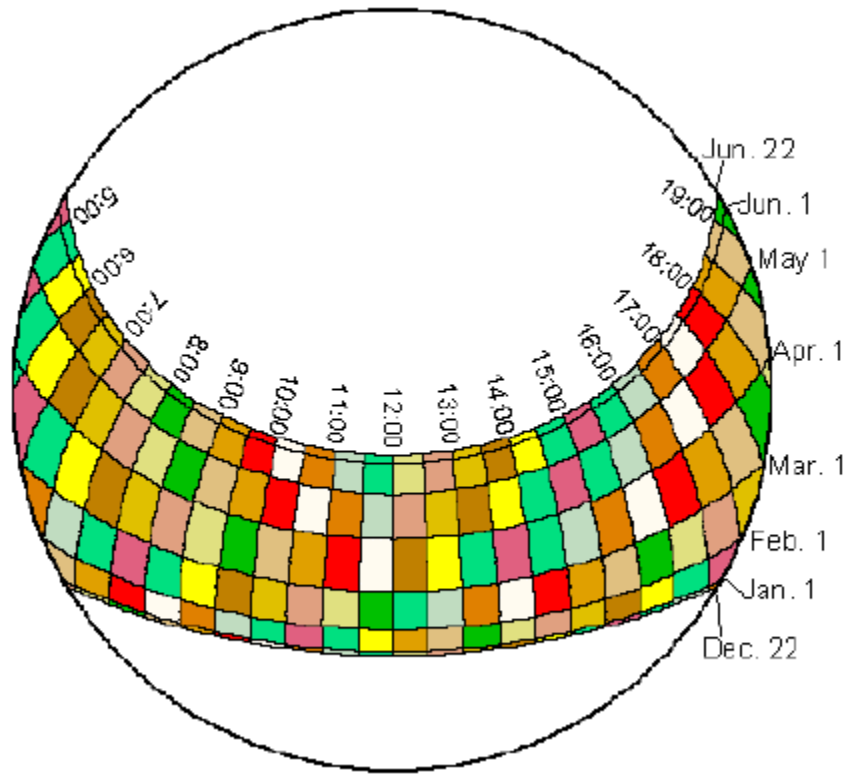
A) Directions for Horizon Angle Calculations

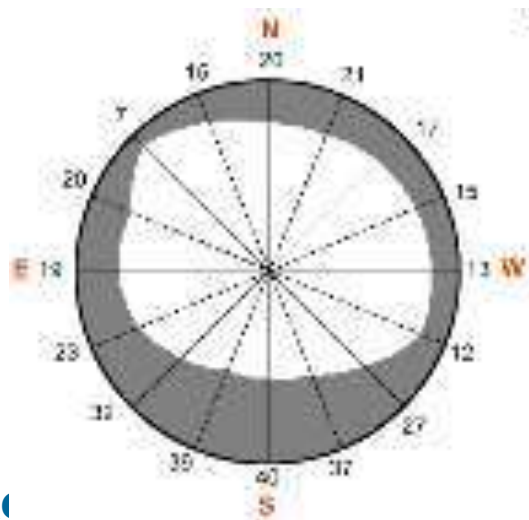
Ka

Potenciální solární radiace

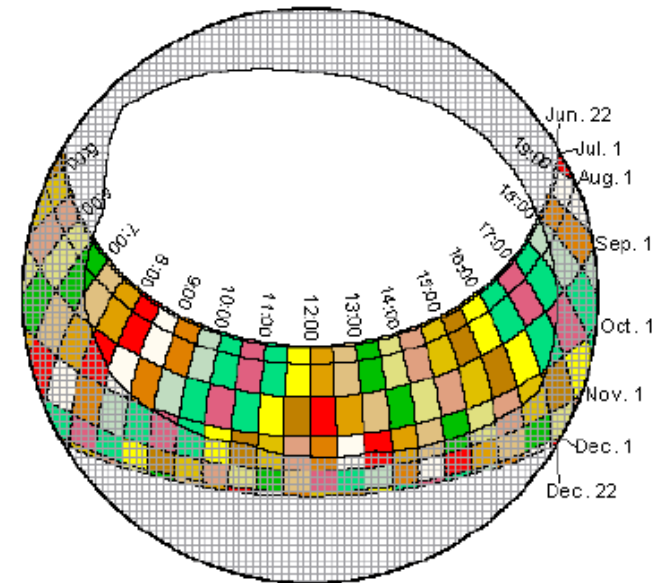
- Kombinace:
  - projektované dráhy slunce (30 min, 12 měsíců) a
  - hemisférického zastínění

+

=

Typy reliéfu – kvantitativní přístup (Morgan 2005)

- Edward H. Hammond (1954, 1964) klasifikace typů reliéfu založenou na kvantifikaci – opakovatelnost kdekoliv na světě. Později upraveno – Dikau (1989).
- Kombinace tří charakteristik terénu – sklon svahu (slope), členitost terénu (relief), křivost (profile).
- **Hammond: Landform (terrain type) = Slope + Relief + Profile**

Typy reliéfu – kvantitativní přístup

Širší kategorie typů reliéfu (co berou v úvahu??):

- nearly flat plains,
- rolling and irregular plains,
- plains with widely-spaced hills or mountains,
- partially dissected tablelands,
- hills,
- low mountains,
- high mountains.

Typy reliéfu – kvantitativní přístup – výpočet sklonu svahu

Sklon svahu:

- Determine the number of cells within the 20 pixel radius circular window surrounding each pixel (**Map3**) - **different for border pixels**.
- Create slope map (**Map4**).
- Reclassify *slope* (**Map4**) :
  - 0 Areas of greater than 8% slope
  - 1 Areas of less than 8% slope
- This is the *slope categories map* (**Map5**).
- Run the **sum (focal statistics)** of the *slope categories map* (**Map5**) within a 1.5 kilometer circular window (**Map6**).
- Calculate the *percent of near level land* by dividing **Map6** by **Map3** (**Map7**).
- Reclassify the *percent of near level land* (**Map7**) to the following categories:
  - 400 0.00 - 0.2%
  - 300 0.20 - 0.50%
  - 200 0.50 - 0.80%
  - 100 0.80 - 1.0%
- *Hammond's slope parameter map* (**Map8**).

Typy reliéfu – kvantitativní přístup – výpočet vertikální členitosti

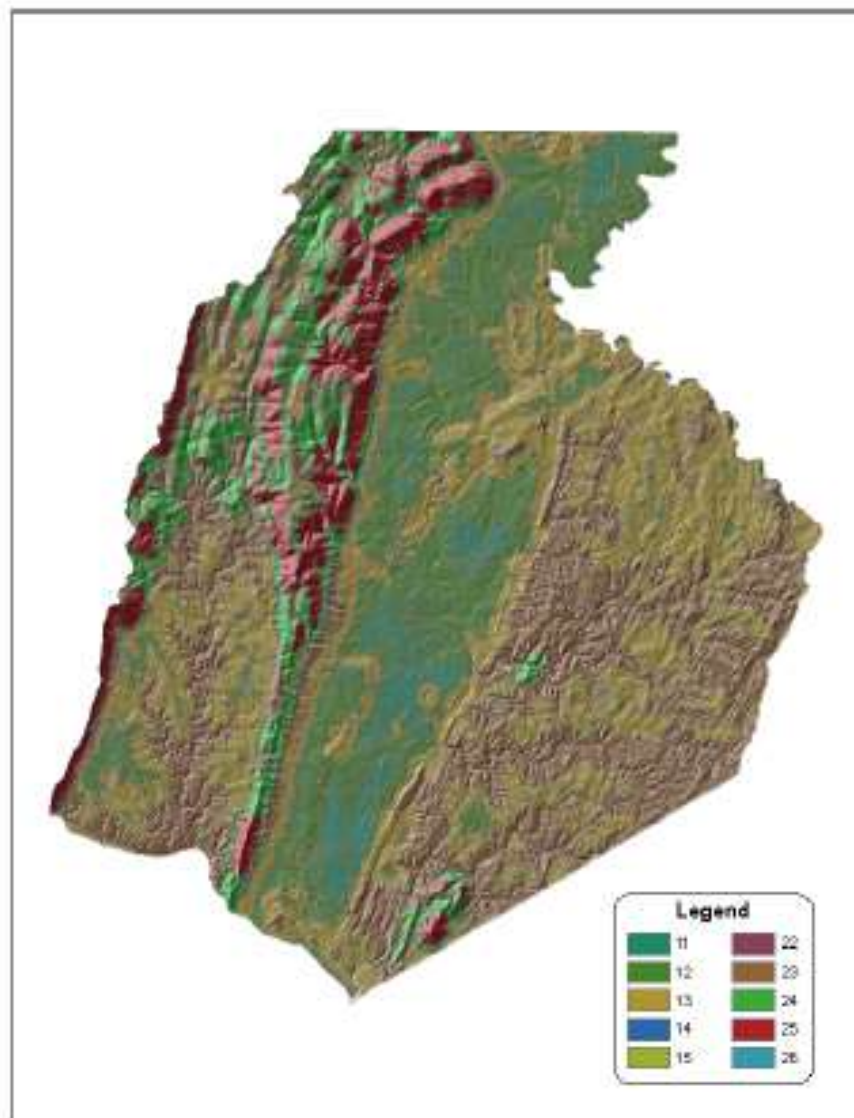
Sub model vertikální členitosti:

- Determine the **maximum NED** value within a 20 pixel circular window
(**Map9**).
- Determine the **minimum NED** value within a 20 pixel circular window
(**Map10**).
- Calculate the relief by subtracting the minimum **NED** value (**Map10**) from the maximum NED value (**Map9**) to create a *relief map* (**Map11**).
- Reclassify the relief map (**Map11**) into the following categories:
  - 10 0 - 30 meters
  - 20 30 – 90 meters
  - 30 90 – 150 meters
  - 40 150 – 300 meters
  - 50 300 – 900 meters
  - 60 900 – 99999 meters
- *Hammond's relief parameter map* (**Map12**).

Kartografické modelování

Typy reliéfu – kvantitativní přístup

11	Flat plains
12	Smooth plains
13	Irregular plains
14	Plains with low hills
15	Plains with hills
16	Plains with low mountains
17	Plains with mountains
21	Rough plains
22	Rugged plains
23	Breaks
24	Low hills
25	Hills
26	Low mountains
27	Mountains

GIS 4 Geomorphology

Geomorphometry of Mountain Landscapes & Upland Watersheds... a little Wildlife, too

[Welcome !](#)

[Ask a Question](#)

[GIS Consulting & Training](#)

Landforms I: Hammond

Hammond-type macro landform mapping is accomplished using a DEM and the Spatial Analyst extension. Hammond's method was created for region-scale landform delineation. The steps below were reworked from Morgan et al. (2005). I have retained Morgan's workflow, but modified the neighborhood operator (changed from a 20×20 pixel radius to a 50×50 pixel rectangle), clarified several reclassification routines, and added language to match that used in the latest version of ArcGIS. The tools you need are: Spatial Analyst Extension, Focal Statistics, Reclassify, Slope, Raster Calculator, Project Raster, and Clip (raster). Input and output filenames are in quotes. We'll do the Hammond/Dikau landform model here. Look for the MORAP model in its own lesson.

LANDFORM = SLOPE + RELIEF + PROFILE

Tools You Will Use:

Focal Statistics - Spatial Analyst tools > Neighborhood > Focal Statistics

GIS LESSONS

[Channel Analysis Project](#)

[Interested in a GIS Career?](#)

[DEM Data Sources](#)

[Tips for ArcGIS](#)

[Useful GIS Links](#)

[Watershed Delineation](#)

[Minimum Eroded Volume](#)

[Terrain Roughness - 12 Ways](#)

[LIDAR: Acquire Data & Process](#)

[Vineyard Prospecting](#)